

Nazym Hikmet

Category: Goşgular, Kitapcy, Türkmen dili, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Nazym Hikmet NAZYM HIKMET

Nazym Hikmet Ran, «Güler ýüzli şahyr», «Gök gözli döw» lakamlary bilen tanalan dünýä belli türk şahyry, dramaturg.

15.01.1902-nji ýylda Selanikde dünýä inýär.

«Romantik kommunist», «romantik rewolýusioner» hökmünde tanalypdyr. Syýasy garaýyşlary sebäpli birnäçe gezek tussag astyna alnypdyr we ömrüniň iň gowy ýyllaryny türmede ýa-da sürgünde geçiripdir. Goşgulary 50-den gowrak dile terjime edilipdir we birnäçe halkara baýraklara mynasyp bolupdyr.

Gadagan edilen ýyllarynda Orhan Selim, Ahmet Oguz, Mümtaz Osman, Erjüment Er atly atlar bilen çykyş edipdir. «It üýrer, kerwen geçer» kitaby Orhan Selim lakamy bilen neşir edilipdir. Häzirki zaman türk poeziýasynyň iň görnükli wekilleriniň biridir. Bütün dünýäde meşhurlyk gazanýar we dünýä edebiýatynyň XX asyr boýunça iň tanymal ýigrimi şahyryndan biri hasaplanýar.

Goşgulary gadagan edilen we ýaşan döwründe on bir gezek aýry-aýry aýyplaw bilen jogapkärçilige çekilen Nazym Hikmet Stambul, Çankyry, Bursa türmelerinde 12 ýyldan gowrak wagt oturdy.

1951-nji ýylda türk raýatlygyndan çykarylady we aradan çykandan 46 soňra 05.01.2009-njy ýylda Ministrler sowetiniň karary bilen bilen şahyra garşy edilen bu prosedurany güýjüni ýitiren diýip hasap etdi.

■ Ömri:

«Watanyň nalasy» («Feryad-ı Vatan») atly ilkinji goşgusyny 03.07.1913-nji ýylda ýazýar. Şol ýyl «Soltanlyk mekdebinde» okap başlaýar. Bir üýşmeleňde gahrymançylyk temasyndan ýazan bir goşgusyny Deňizçilik ministri Jemal Paşanyň huzurynda

okaýar, ministriň Nazyma syny oturyp ony «Deňizçilik mekdebine» («Bahriye mektebi») aldyrýar.

25.09.1915-nji ýylda Heýbelidanyň Bahriýe mekdebine girýär we 1918-nji ýylda okuwy tamamlayar. Uçurym bolandan soňra «Hamidiýe» gämisinde stažor ofiser bolup işe başlaýar. 17.05.1921-nji ýylda goşun bilen aragatnaşygy kesilýär.

N.Hikmet 1920-nji ýylda dosty Wala Nuretdin bilen bile Milli Azat edijilik göreşine gatnaşmak üçib hossarlaryna duýdurman Anadola geçýär. Has soňra Batuminiň üstünden Moskwa geçip Gündogar işçileri kommunistik uniwersitetinde syýasy we ykdysady ugurdan okaýar. Moskwada bolansoň Oktýabr rewolýusiýasyndan soňra ilkinji ýyllaryna şaýat boldy we kommunistler bilen dostlaşdy. 1924-nji ýylda Moskwada ilkinji goşgular kitaby «28 Kanunysany» neşir edilýär. Şol ýyl Türkiýj dolanyp «Aydınlık» žurnalynda işläp başlaýar, emma ol ýerde çykardan makalalary we goşgulary sebäpli tussag edilmekçi bolunýandygyny bilip SSSR-e gaçýar. 1928-nji ýylda «Günä Geçmek» baradaky kanundan peýdalanyp ýurduna dolanýar. Gelensoň «Resimli Ay» žurnalynda işläp başlaýar. 1938-nji ýylda ýigrimi sekiz ýyl azatlykdan mahrum edilýär, 12 ýyl türmede oturýar. «Parahatçylyk söýüjiler» guramasynyň döredilmegine aktiw gatnaşýar. 25.07.1951-nji ýylda Ministrler soweti tarapyndan Türkiýäniň raýatlygyndan çykarylandan soňra atasy Mustafa Jeleddin Paşanyň (Konstantin Borzeskiý) ata watany bolan Polşanyň raýatlygyna geçýär we familýasyny hem üýtgedip Borzeskiý familiýasyny kabul edýär. 03.06.1963-nji ýylda ýüregagyrys tutup 61 ýaşynda aradan çykýar.

■ **Stili we edebi üstünlikleri:**

Başky goşgularyny «heje» formasynda ýazmaga başlady, emma onuň goşgulary beýleki hejeçilerden görnetin tapawutlanýardy. Ol bu forma bilen çäklenmän şygyr düzülişiniň täze formalaryny gözläp başlaýar. SSSR-de ýaşan wagtlary «hejeden» daşlaşdy we türk diliniň wokal aýratynlyklary siňdirilen we düýpgöter täze äheň çalyylan erkin ölçegli goşgy düzüliş stilini döretdi. Maýakowskiden we futurizm akymynyň ýaş rus wekillerinden

täsirlendi.

Goşgularynyň köpüsi Ahmet Kaýa, Zülfi Liwaneli, Jem Karaja, Edip Akbaýram, Fuat Saka, Selim Atakan, grek aýdymçysy Manos Loizos ýaly ussat aýdymçylar tarapyndan aýdym edilip aýdylýar. 2002-nji ýyly YUNESKO guramasy «Nazym Hikmet ýyly» diýip yglan etdi.

2007-nji ýylda onuň Bursa türmesinde oturan ýyllaryndan söz açýan «Gök gözli döw» («Mavi gözlü dev») kinofilmi surata düşürildi. SSSR-de ýaşan ýyllary Moskwanyň etegindäki ýazyjylar öýünde we has soňra aýaly Wera Tulýakowa (Hikmet) bilen bile Moskwada ýaşady. Ýurdundan çäklerinden daşarda Bolgariýa, Wengriýa, Fransiýa, Kuba, Müsür ýaly ýurtlara syýahat etdi, ol ýerlerde konferensiýalar gurnaýar. Uruşlara we imperializme garşy çykyşlara gatnaşýar, radio gepleşiklerini gurnaýar. Ol radio gepleşikleriniň birnäçesi ýazgy edilip, häzirki günlere çenli gelip ýetipdir.

■ «Türkmenistanly bir Budda heýkeli»

Nazym Hikmet syýasy durmuşynda bolşy ýaly edebi döredijilikde hem birnäçe ýazyjy-şahyrlar bilen gapma-garşylykly ýagdaýdady. Mysal üçin meşhur ýazyjy Peýamy Safa bilen arasy gowy bolmandyr. Olara arasynda bolup geçen birje basdaşlykdan mysal getireliň.

Peýamy Safa onuň «Bahry Hazar»[1] goşgusynda «Türkmenistanly bir Budda heýkeli» diýen jümlesini ýiti tankyt astyna alyp, taryhyň hiç bir döwründe Türkmenistana buddizm dininiň aralaşmandygyny bellemek bilen Nazym Hikmeti şowakörlükde aýyplapdyr.

Dogrudanam geçmişde buddizm biziň ýurdumyza aralaşan dinmikä? Bu şahyryň bilmezden goýberen ýalňyslygymy ýada başga bir esasly sebäbu barmy?! Ony welin, anyk bilemezok.

Aşakda ady agzalan goşgyny ýerleşdirendiris.

Nazym Hikmetiň ady türkmen okyjylaryna ýat däldir. Kommunizm ideasyna ýakyn durandygy üçin sowet ideologiýasy Nazym Hikmeti sowet okyjylaryna giňden tanadyp durdy. Türkmenistanyň halk ýazyjysy Allaberdi Haýydowyň terjime etmeginde şahyryň türkmen

dilindäki goşgular kitaby 1989-njy ýylda «Türkmenistan» neşirýaty tarapyndan neşir edilipdi.

Gurbannazar Ezizow goşgularynyň birinde:

*«Ýa-da ol Nazymmy,
Hikmetiň ogly» –*

– diýmek bilen bu beýik şahyra bolan çuňňur hormatyny beýan edipdir.

Şahyr Abdyreşit Taşow hem «Deňiz gyzy Eftaliýa we şahyr Nazym hakynda ballada» atly goşgusynda şahyryň buýsançly dünýäsini usatlyk bilen beýan edipdir.

■ Sud prosesleri we sürgün ýyllary:

1925-nji ýyldan başlap ýazýan zatlary üçin yzygiderli jogapkärçilige çekilip durdy. 1938-nji ýylda goşuny baş galdyrmaga küşgürmekde aýyplanyp 28 ýyl 4 aý azatlykdan mahrum edildi. 1950-nji ýylda «Günä Geçmek» barada kanuna görä möhletinden öň tussaglykdan boşadyldy. Emma yzygiderli yzarlanmagy we ýarawsyzlygyna garamazdan 48 ýaşynda harby gulluga çagylymagy we janyna kast ediljekdigi barada habarlar gulagyna degendogi sebäpli daşary ýurda gaçýar.

■ Nazym Hikmete garşy sud proseslerini amala aşyran kazyýetler:

- * 1925 Ankaranyň Garaşsyzlyk kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1927-1928 Stambulyň agyr jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1928 Rizäniň agyr jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1928 Ankaranyň agyr jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1931 Stambulyň ikinji derejeli jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1933 Stambulyň agyr jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;

- * 1933 Stambulyň üçünji derejeli jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1933-1934 Bursanyň agyr jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1936-1937 Stambulyň agyr jezalar boýunça kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1938 Harby mekdebiň komandowaniýasynyň harby kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi;
- * 1938 Deňiz güýçleriniň komandowaniýasynyň harby kazyýeti tarapyndan seredilen aýyplaw işi.

■ Ölümi:

03.06.1963-nji ýylda sagat 06:30-da gazet almak üçin ýaşaýan jaýynyň ikinji gatyndan aşak düşüp barýarka ýüregagyrysy tutup, tarpa-taýyn aradan çykýar. Moskwanyň «Новодевичье» gonamçylygynda jaýlanýar. Mazarynyň başyna «Ýele garşy ýöreýän adam» goşgusyndan täsirlenip gara granitden ýasalan adamyň heýkeli dikilipdir.

2008-nji ýylda aýaly Piraýanyň agtygy Kenan Bengü tarapyndan Piraýanyň goşlarynyň arasyndan «Dört gögerçin» atly bir goşgusy we üç sany soňlanmadyk romanyň meýilnamasy tapylady.

■ Gaýtadan türk raýatlygyna kabul edilmegi:

2006-njy ýylda Ministrler sowetiniň Türkiýäniň raýatlygyndan çykarylanlar bilen baglanyşykly girizen üýtgeşmeleri bilen şahyr gaýtadan üns merkezine alyndy. Birnäçe ýyllap jedeli dowam edýän Nazym Hikmetiň türk raýatlygyna alynmagynyň ýoly açylan ýalam bolsa, Ministrler Soweti bu kanunyň diňe diri gezip ýören adamlara degişlidigini we Nazym Hikmete munuň täsiiriniň bolup bilmejekdigini aýdyp, bu baradaky haýyşnamalary kanagatlandyrmakdan ýüz dönderdi. Şol wagtyň içeri işler ministri Abdylkadyr Aksu İçeri işler komissiýasynda bu barada şeýle diýipdi:

«Şahsyň gönümel özüne bagly hukugy bolandygy üçin hut özüniň ýüz tutmagy gerekdir. Egindeşlerim bu babatda delillerini orta

goýdular, komissiýa muna doly seredip soňra karar berer».

05.01.2009-njy ýylda «Nazym Hikmet Ranyň Türkiýe Respublikasynyň raýatlygyndan çykarylmagy bilen baglanyşykly Ministrler Sowetiniň kararynyň güýçsiz diýip hasap etmek boýunça» berilen tekliptäki Ministrler Sowetinde sese goýuldy. Nazym Hikmete gaýtdan Türkiýe Respublikasynyň raýatlygynyň berilmegine degişli kararnama taýýarlanandygy we bu tekliptäki ses goýulandygyny aýdan hökümet wekili Jemil Çiçek, 1951-nji ýylda raýatlykdan mahrum edilen şahyryň gaýtdan türk raýatlygyna kabul etmegi Ministrler Sowetiniň biragyzdan goldandygyny aýdýar.

Türkiýäniň Ministrler Sowetiniň 5.01.2009-njy ýyldaky bu karary 10.01.2009-njy ýylda «Resmi gazetde» çap edildi we elli sekiz ýyldan soňra Nazym Hikmet gaýtdan Türkiýäniň raýatlygyna alyndy.

■ Eserlerinden käbirleri:

- 1). «Daglaryň howasy» (osmanly dilinde, 1925);
- 2). «835 setir» (1929);
- 3). «Jokond bilen Si-Ýa-U» (1929);
- 4). «Sesini ýitiren şäher» (1931);
- 5). «Bir ölüniň öýi» (1932);
- 6). «Kelleçanak» (1932);
- 7). «Undulan adam» (1934);
- 8). «Portretler» (1935);
- 9). «Simawne kazysynyň ogly Şeýh Bedretdin dessany» (1936);
- 10). «It üýrer, kerwen geçer» (Orhan Selim, 1936);
- 11). «Milli buýsanç»;
- 12). «Sowet demokratiýasy» (1936);
- 13). «Nemes faşizmi we we milletçiligi» (1936);
- 14). «Azat edijilik urşunyň kyssasy» (1937);
- 15). «Ýaşyl almalar» (1938);
- 16). «Ýaşamak hukugy» (1966);
- 17). «Dört türmeden» (1966);
- 18). «Ýaşamak nähili ajaýyp, doganym!» (1966);
- 19). «Öýler ýykylansoň» (1967);

- 20). «Adamkärçilik heniz ölenok» (1967);
- 21). «Türmeden Memet Fuada hatlar» (1967);
- 22). «Türmeden Kemal Tahyra hatlar» (1968) we başgalar ...

■ Bellik: [1] Goşgy türkmen dilinde saýtda paýlaşylan. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly